

مطالعه تطبیقی نحوه صدور اجرائیه چک‌های صیادی با دسته چک‌های عادی با تأکید بر رویه قضایی

احمد رضا داورپناه^۱

جمیله جعفری^۲

چکیده

یکی از مراحل که چک‌های عادی و صیادی، ممکن است طی نماید، مرحله صدور اجرائیه می‌باشد. مهم‌ترین مزیت چک‌های صیادی بر چک‌های عادی، علاوه بر تفاوت‌های ظاهری، تفاوت در لزوم ثبت آن است که در صورت عدم وصول آن با اخذ گواهی عدم پرداخت می‌توان علاوه بر طرح دعوی مطالبه وجه چک، تشکیل جلسه رسیدگی و طی مراحل دادرسی، اقدام به صدور اجرائیه چک نیز نمود. این روش مخصوص چک‌های صیادی است. صدور اجرائیه چک صیادی از دو طریق اجرای ثبت و واحد اجرای احکام دادگاه امکان پذیر است. هر کدام از این روش‌ها دارای خصوصیتی است که پژوهش توصیفی-تحلیلی حاضر، بررسی این مرحله از چک را در راستای تبیین عملکرد قانون‌گذار در وضع قانون جدید صدور چک در سال ۱۳۹۷ به شیوه مطالعه کتابخانه‌ای با بررسی تحقیقات صورت گرفته به آن پرداخته است. وجه چک‌های سنتی را می‌توان از طریق دادگاه عمومی حقوقی با تقدیم دادخواست مطالبه نمود. مطالبه حقوقی وجه چک‌های قدیمی علیه صادرکننده، ظهرنویسان و سایر مسئولان امکان‌پذیر است. فرد می‌تواند در رابطه با اجرا گذاشتن چک‌های عادی، علیه هر کدام از مسئولان، اقامه دعوی نماید. همچنین دارنده می‌تواند از اداره اجرای ثبت، صدور اجرائیه برای مطالبه وجه چک و اجرا گذاشتن چک‌های سنتی را درخواست نماید، اقدام برای مطالبه وجه چک و اجرا گذاشتن چک‌های عادی در اجرای ثبت فقط علیه صادرکننده چک امکان‌پذیر می‌باشد.

کلید واژه: چک‌های صیادی، چک‌های غیرصیادی، رویه قضایی، صدور اجرائیه.

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه حقوق خصوصی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران: ahmadreza.0d@gmail.com

^۲ استادیار گروه حقوق واحد زرقان، دانشگاه آزاد اسلامی، زرقان، ایران: Jafari.j1380@gmail.com

مقدمه

چک‌های صیادی، چک‌هایی هستند که مطابق قانون جدید صدور چک مصوب ۱۳۹۷ تمام مراحل آن از ثبت و صدور گرفته تا دریافت و انتقال باید در سامانه صدور یکپارچه الکترونیکی دسته چک یا به اختصار «صیاد» انجام شود (داورپناه، ۱۴۰۱، ۳۹).

این سامانه که به منظور یکپارچه‌سازی فرایند صدور دسته چک‌های بانکی ایجاد شده است، با متمرکز سازی درخواست‌های دسته چک، امکان اعتبار سنجی صاحبان حساب و امضا را فراهم ساخته و از اختصاص دسته چک به افراد فاقد صلاحیت و سوء سابقه جلوگیری می‌نماید و به منظور حصول اطمینان اشخاص، از قبول چک و اطمینان از صحت و اصالت آن و میزان اعتبار صادرکننده چک با اختصاص شناسه منحصر به فرد به هر برگ چک، امکان استعلام و پیگیری وضعیت چک تسهیل می‌گردد و در نتیجه باعث افزایش اعتبار چک در تبادلات مالی کشور و تسهیل معاملات می‌شود. در این سامانه، با ثبت چک‌های صادر شده، یک بانک اطلاعاتی یکپارچه و مدون از سوابق صدور دسته چک در سراسر کشور ایجاد می‌شود. لازم به ذکر است که گیرنده چک باید به سامانه صیاد مراجعه کرده و استعلام اخذ نموده و اطلاعات درج شده بر روی چک را در سامانه صیاد بررسی نماید و هم‌چنین باید از دریافت چک ثبت نشده در سامانه صیاد خودداری کند، زیرا آن چک قابلیت نقد شوندگی ندارد. چک‌های صیادی نسبت به چک‌های قدیمی دارای ظاهری متفاوت می‌باشند. بر روی این چک‌ها علاوه بر داشتن بارکد و کد یکتای ۱۶ رقمی در سمت چپ بالای هر برگه، عبارت «کارسازی این چک منوط به ثبت صدور، دریافت و انتقال آن در سامانه صیاد است» در سمت چپ پایین برگه چک درج شده و همچنین یک بارکد دو بعدی نیز در پشت برگه چک‌های صیادی جدید که به رنگ صورتی و بنفش می‌باشند درج شده تا مشتریان بانکی این مهم را مدنظر داشته باشند و هر شخصی با اسکن آن بارکد، وضعیت اعتباری صادرکننده چک اعم از چک‌های برگشتی که رفع سوء اثر نشده را استعلام نمایند. (حاتمی پور، ۱۴۰۱، ۱۵۱ تا ۱۵۳) چک صیادی، دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی است و با توجه به تحولاتی که در قانون جدید صدور چک در نحوه صدور و اجرای چک صورت گرفته، این سؤال ذهن آحاد جامعه را به خود مشغول نموده است که نوع تغییرات صورت گرفته کدام است و آیا قانون جدید تا چه حد توانسته است مشکلات مربوط به چک که بخش قابل توجهی از پرونده‌های قضایی را به خود اختصاص داده است را مرتفع یا تقلیل نماید؟ مزیت چک‌های صیادی در قانون جدید بر چک‌های قدیمی از حیث وصول آن چیست؟ به این ترتیب بررسی شرایط و نحوه اجرای چک‌های صیادی در مقایسه با دسته چک‌های قدیمی از موضوعات مهم قانون جدید صدور چک می‌باشد که در این مقاله به صورت کامل شرایط و نحوه مطالبه وجه چک‌های صیادی و تفاوت آن با چک‌های قدیمی با تکیه قانون جدید و نظریه‌های مشورتی و آراء وحدت رویه و دیگر منابع به صورت توصیفی-تحلیلی و به روش کتابخانه‌ای مورد بحث و بررسی قرار داده است.

لازم به ذکر می‌باشد که در چند سال اخیر پژوهش‌های گوناگونی در رابطه با نحوه اجرای چک‌های صیادی در قانون جدید صدور چک به انجام رسیده است که عمده این تحقیقات به نوعی به تحلیل و بررسی ماده ۲۳ قانون جدید صدور چک و نوآوری‌های این ماده پرداخته است، اما متأسفانه هیچ پژوهشی تا به امروز به انجام نرسیده است که در آن نحوه اجرای چک‌های صیادی را به صورت همه جانبه در قانون جدید چک و همین طور رویه قضایی بررسی کرده باشد؛ که این خود از مزیت‌های پژوهش پیش رو می‌باشد. لذا نخست به روند پرداخت چک در قانون صدور چک و در ادامه آن به شیوه‌های اجرایی چک (کیفری، حقوقی، اجرای مستقیم و اجرای چک از طریق ثبت) در قانون و رویه قضایی می‌پردازد.

۱. روند پرداخت چک در قانون جدید صدور چک

مطابق قسمت ابتدایی ماده ۲۳ قانون جدید صدور چک: «دارنده چک می‌تواند با ارائه گواهینامه عدم پرداخت، از دادگاه صالح صدور اجرائیه، نسبت به مبلغ کسری چک و حق الوکاله وکیل طبق تعرفه قانونی را درخواست نماید.» اجرائیه در لغت، ورقه‌ای رسمی است که تحت تشریفات خاص قانونی در مراجع قضائی یا اداری خاص تهیه و متضمن دستور اجراء یک دادگاه یا مفاد سند لازم الاجراء یا دستور قانونی معینی است، مانند اجرائیه احکام و قرارهای دادگاه‌ها و اجرائیه اسناد رسمی لازم الاجراء و اجرائیه مالیات یا عوارض شهرداری و غیره. در اصطلاح دیگر آنرا برگ اجرائی و ورقه اجرائیه می‌نامند. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۵، ش ۷۲، ۱۰) هم‌چنین مطابق قسمت ابتدایی ماده ۴ قانون اجرای احکام: «اجرای حکم با صدور اجرائیه به عمل می‌آید مگر این‌که در قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.»

درباره ماهیت و عنوان حقوقی اجرائیه، حقوقدانان آن را از جمله دستورهای اداری انگاشته‌اند. این دستورها را که قاضی صادر می‌کند، غیر تناظری است و مستدل و قابل شکایت به شمار نمی‌رود و از اختیارات صلاحیدی قاضی است. لازم به ذکر است که این دستورها شکلی خاص ندارد و به صورت دادنامه تنظیم نمی‌شود و به اصحاب دعوا ابلاغ نمی‌گردد و مشمول اعتبار امر قضاوت شده و قاعده فراغ دادرسی نیست و عدول از آن‌ها جایز است. (آقایی، ۱۴۰۱، ۲۵۵)

ماده ۳ قانون جدید صدور چک مصوب ۱۳۹۷ اشاره می‌کند: صادرکننده چک باید در تاریخ مندرج در آن، معادل مبلغ مذکور در بانک محال علیه، وجه نقد داشته باشد و نباید تمام یا قسمتی از وجهی را که به اعتبار آن چک صادر کرده است، به صورتی از بانک خارج نماید یا دستور عدم پرداخت وجه چک را بدهد. همین طور این ماده در ادامه بیان می‌کند: صادرکننده نباید چک را به صورتی تنظیم نماید که بانک به علت‌های مختلفی همچون عدم مطابقت امضاء یا قلم خوردگی در متن چک یا اختلاف در مندرجات چک و امثال آن، از پرداخت وجه چک خودداری نماید. در همین راستا ماده ۴ قانون جدید صدور چک اشاره می‌کند: اگر وجه چک به علتی همچون این موارد پرداخت نگردد، بانک مکلف است بنابر درخواست دارنده چک فوراً

غیرقابل پرداخت بودن آن را در سامانه یکپارچه بانک مرکزی ثبت نماید و با دریافت کد رهگیری و درج آن در گواهینامه‌ای که مشخصات چک و هویت و نشانی کامل صادرکننده در آن ذکر شده باشد، علت یا عدم پرداخت را صریحاً قید و آن را امضاء و مهور و به متقاضی تسلیم نماید. لازم به ذکر است که به گواهینامه فاقد کد رهگیری و فاقد مهر شخص حقوقی، در مراجع قضایی و ثبتی ترتیب اثر داده نمی‌شود. علاوه بر این به موجب ماده ۵ این قانون، در صورتی که موجودی حساب صادرکننده چک نزد بانک کمتر از مبلغ چک باشد، به تقاضای دارنده چک، بانک مکلف است مبلغ موجودی در حساب را به دارنده چک بپردازد و دارنده با قید مبلغ دریافت شده پشت چک، آن را به بانک تسلیم نماید. بانک مکلف است بنا بر درخواست دارنده چک فوراً کسری مبلغ چک را در سامانه یکپارچه بانک مرکزی وارد نماید و با دریافت کد رهگیری و درج آن در گواهینامه‌ای با مشخصات مذکور در ماده قبل، آن را به متقاضی تحویل دهد. باید به این موضوع توجه کرد که به گواهینامه فاقد کد رهگیری در مراجع قضایی و ثبتی، ترتیب اثر داده نمی‌شود. در اصل با توجه به مطالبی که گفته شد، به موجب نص صریح مواد ۳، ۴ و ۵ قانون فوق الذکر، از جمله ابداعات قانون جدید صدور چک، در روند پرداخت چک‌های صیادی می‌توان به مواردی همچون تصریح به درخواست دارنده برای صدور گواهینامه عدم پرداخت، تصریح به لزوم ثبت غیر قابل پرداخت بودن چک در سامانه یکپارچه بانک مرکزی، تصریح به لزوم وجود کد رهگیری برای گواهینامه عدم پرداخت و تصریح به این که گواهینامه فاقد کد رهگیری و امضای شخص حقوقی در مراجع قضایی امکان ترتیب اثر را ندارد، اشاره کرد. (داورپناه، ۱۴۰۱، ۹۸ و ۹۹)

۲. شیوه‌های اجرایی چک در قانون صدور چک

بر اساس نظر هیأت عالی، در نشست قضایی دادگستری استان چهارمحال و بختیاری / شهرکرد (۱۳۸۰/۹/۲۴) : دارنده چک بلامحلی که بانک محال‌علیه گواهی نامه عدم پرداخت وجه چک را صادر کرده است از سه طریق می‌تواند وجه چک را مطالبه کند:

الف- از طریق صدور اجرائیه که بر مبنای مقررات ماده ۲ قانون صدور چک اصلاحی مصوب ۱۳۷۲ چک در حکم سند لازم الاجرا معرفی شد.

ب- از طریق اقامه دعوی حقوقی.

ج- با طرح شکایت کیفری علیه صادرکننده چک بلامحل و به تبع شکایت کیفری، دادخواست مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم به دادگاه تقدیم کند (ماده ۱۵ قانون صدور چک ماده ۱۱ آیین دادرسی کیفری اخیرالتصویب). (حاتمی پور، ۱۴۰۱، ۲۹۱)

۱-۲. شیوه مطالبه کیفری چک

قانون‌گذار در ماده ۱۰ قانون جدید صدور چک بیان می‌دارد: هر کس با علم به بسته بودن حساب بانکی خود، مبادرت به صدور

چک نماید، عمل وی در حکم صدور چک بی محل خواهد بود و به حداکثر مجازات^۱ مندرج در ماده ۷ محکوم خواهد شد و مجازات تعیین شده غیر قابل تعلیق خواهد بود. هم‌چنین قانون‌گذار در ماده ۱۵ همین قانون این طور بیان می‌کند: دارنده چک می‌تواند وجه چک و ضرر و زیان خود را در دادگاه کیفری مرجع رسیدگی مطالبه نماید. لازم به ذکر است: دادگاه کیفری در صورتی می‌تواند حکم به ضرر و زیان صادر نماید که دادخواست ضرر و زیان توسط شاکی خصوصی تقدیم گردیده باشد. بنابراین چنانچه شاکی خصوصی در پرونده چک بلامحل عرض حال ضرر و زیان تقدیم ننموده باشد، صدور حکم به پرداخت ضرر و زیان وجهه قانونی ندارد. (نظریه مشورتی شماره ۷/۳۰۶۶ تاریخ ۱۳۶۵/۸/۱۹. ح.ق) برای این که چک وصف کیفری داشته باشد باید ویژگی‌هایی داشته باشد که از جمله آن‌ها می‌توان به مواد ۱۰ و ۳ قانون صدور چک اشاره کرد؛ مطابق این مواد ویژگی‌های کیفری چک عبارت هستند از:

۱: صدور چک از حساب، بدون موجودی یا کسر موجودی؛ در همین راستا باید به چند نکته دقت داشت؛

الف- صدور چک با علم به مسدود بودن حساب صادرکننده چک در هر شرایطی، جرم خاص تلقی می‌شود که دارای مجازات شدیدتر از مجازات‌های مندرج در ماده ۷ قانون چک اصلاحی ۱۳۸۲/۶/۲ بوده و مجازات آن نیز قابل تعلیق نیست. از این رو صادرکننده چک با علم به مسدود بودن حسابش، مرتکب عملی شده است که دو عنوان جزایی دارد و از مصادیق تعدد معنوی جرم است و بر اساس ماده ۴۶ ق.م.ا باید به مجازات عنوان اشد برابر ماده ۱۰ قانون صدور چک محکوم شود (نظریه مشورتی شماره ۷/۸۰۳۴ تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۹. ح.ق).

ب- صادر کردن چک از حساب مسدود با علم به بسته بودن آن جرمی است مستقل و با مجازات مخصوص اعم از اینکه چک محل داشته باشد یا نه و اعم از اینکه وعده‌دار یا تضمینی باشد یا نه، بنابراین همان‌طور که در ماده ۱۰ قانون اصلاحی ۱۳۷۲ صدور چک تصریح شده، مجازات آن، مجازات چک بلامحل موضوع ماده ۷ می‌باشد (نظریه مشورتی شماره ۷/۵۹۰۹ تاریخ ۱۳۸۴/۸/۲۲. ح.ق).

ج- اطلاق اصطلاح «صدور چک» در قسمت اول ماده ۱۰ (اصلاحی ۱۳۷۲/۸/۱۱) قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶

۱- ماده ۷ قانون صدور چک مصوب ۱۳۹۷: هر کس بزه صدور چک بلامحل گردد به شرح ذیل محکوم خواهد شد:

الف - چنانچه مبلغ مندرج در متن چک کمتر از ده میلیون ریال باشد به حبس تا حداکثر شش ماه محکوم خواهد شد.

ب - چنانچه مبلغ مندرج در متن چک از ده میلیون ریال تا پنجاه میلیون ریال باشد از شش ماه تا یکسال حبس محکوم خواهد شد.

ج - چنانچه مبلغ مندرج در متن چک از پنجاه میلیون ریال بیشتر باشد به حبس از یکسال تا دو سال و ممنوعیت از داشتن دسته چک به مدت دو سال محکوم خواهد شد و در صورتی که صادرکننده چک اقدام به صدور چک‌های بلامحل نموده باشد مجموع مبالغ مندرج در متن چک‌ها ملاک عمل خواهد بود.

تبصره: این مجازات شامل مواردی که ثابت شود چک‌های بلامحل بابت معاملات نامشروع و یا بهره ربوی صادر شده، نمی‌باشد.

با اصلاحات و الحاقات بعدی، شامل چک‌های مشمول ماده ۱۳ (اصلاحی ۱۳۸۲/۶/۲) قانون مزبور هم می‌شود، به بیان دیگر، هرچند صادرکننده چک‌های احصا شده در ذیل ماده ۱۳ اصلاحی موصوف قابل تعقیب کیفری نیست، معذالک اگر چک‌های اخیرالذکر را با علم به بسته بودن حساب، از حساب مسدود صادر کند، مرتکب جرم شده، طبق ماده ۱۰ اصلاحی قانون صدور چک قابل تعقیب جزایی است (نظریه مشورتی شماره ۷/۲۴۰۷ تاریخ ۱۳۸۳/۴/۲ ا.ح.ق).

۲: خارج کردن تمام یا قسمتی از وجهی که به اعتبار آن چک صادر کرده است؛ در همین راستا لازم به ذکر می‌باشد که خارج کردن تمام یا قسمتی از وجهی که به اعتبار آن چک صادر شده از بانک، ناظر به موردی است که صادرکننده در هنگام صدور، محل کافی برای پرداخت وجه چک را دارد، ولی پس از صادر کردن و قبل از مراجعه دارنده به بانک، شخصاً یا با تباری با فرد دیگر، تمام یا قسمتی از وجه را از بانک به نحوی خارج نموده و با این اقدام چک را کلاً یا جزئاً غیر قابل پرداخت می‌نماید. بیرون کشیدن وجه چک از بانک با بستن یا مسدود کردن حساب توسط صادرکننده یا صدور چک با تباری فرد دیگر و دریافت مبلغ آن قبل از مراجعه دارنده چک ممکن است (حاتمی پور، ۱۴۰۱، ۱۰۳).

۳: دستور عدم پرداخت وجه چک^۱.

۴: تنظیم چک به صورتی که بانک وجه مندرج در چک را پرداخت نکند (منظور از این مورد، عدم مطابقت امضا و قلم خوردگی و اختلاف در مندرجات می‌باشد که در ماده ۳ قانون صدور چک قید شده است). (محمد خانی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۷ تا ۱۵۰) در همین راستا لازم به ذکر است: اصلاح مندرجات چک در خصوص چک‌های قدیمی اعم از صیادی و غیر صیادی به وسیله پشت نویسی صورت می‌گیرد، اما در خصوص چک‌های صیادی جدید (بنفش رنگ) مبلغ، تاریخ و هویت ذینفع (گیرنده چک) که توسط صادرکننده در سامانه صیاد ثبت شده، صرفاً پیش از تأیید و دریافت توسط گیرنده چک (ذینفع) در دو فرض ذیل قابل اصلاح است:

الف- لاشه چک به ذینفع (گیرنده چک) تحویل نشده، در این صورت صادرکننده می‌تواند با مراجعه به شعب بانکی و ارائه اصل لاشه چک و همچنین پر کردن فرم عملیات لغو ثبت صدور چک، نسبت به لغو ثبت چک اقدام کند. پس از لغو ثبت صدور چک توسط متصدی بانک، امکان درج اطلاعات جدید (مبلغ، تاریخ و هویت ذینفع چک) برای همان چک توسط صادرکننده در سامانه صیاد فراهم می‌شود.

۱ - مطابق ماده ۱۴ قانون جدید صدور چک: صادرکننده چک یا ذینفع یا قائم مقام قانونی آنها با تصریح به اینکه چک مفقود یا سرقت یا جعل شده و یا از طریق کلاهبرداری یا خیانت در امانت یا جرایم دیگری تحصیل گردیده، می‌تواند کتباً دستور عدم پرداخت وجه چک را به بانک بدهد. بانک پس از احراز هویت دستور دهنده، از پرداخت وجه آن خودداری خواهد کرد و در صورت ارائه چک، بانک گواهی عدم پرداخت را با ذکر علت اعلام شده صادر و تسلیم می‌نماید. دارنده چک می‌تواند علیه کسی که دستور عدم پرداخت داده شکایت کند و هر گاه خلاف ادعایی که موجب عدم پرداخت شده ثابت گردد، دستور دهنده علاوه بر مجازات مقرر در ماده ۷ این قانون به پرداخت کلیه خسارات وارده به دارنده چک محکوم خواهد شد.

ب- لاشه چک به ذینفع (گیرنده چک) تحویل شده است در این صورت باید ذینفع (گیرنده چک) نسبت به رد چک در سامانه صیاد اقدام نماید. پس از عدم تأیید صحت مندرجات چک توسط ذینفع (گیرنده چک) در سامانه صیاد، وضعیت آن چک در سامانه به وضعیت قبل از ثبت مندرجات توسط صادرکننده باز می‌گردد و امکان درج اطلاعات جدید (مبلغ، تاریخ و هویت ذینفع چک) برای همان چک توسط صادرکننده در سامانه صیاد فراهم می‌شود. در حقیقت اختلاف در مندرجات چک، نشانه اصدار دو دستور پرداخت متفاوت توسط صادرکننده چک است و بانک به محض مشاهده تضاد در مندرجات چک از پرداخت مبلغ آن خودداری می‌کند (حاتمی پور، ۱۴۰۱، صفحات ۱۰۲ و ۱۰۳). اما در رابطه با عدم مطابقت امضا باید دانست: منظور از امضا هر خط، علامت یا نامی است که فرد برای مستند کردن نوشته یا سند و امثال آن برای خود برگزیده است و منظور از عدم مطابقت امضا در این ماده این است که امضایی که بر روی چک درج شده با نمونه امضای موجود در بانک، در حدود عرف بانکداری مطابقت نداشته باشد (حاتمی پور، ۱۴۰۱، ۱۰۴). در عرف معاملات تجاری، به ندرت، چک برای پرداخت در همان روز صادر می‌شود، لذا برخلاف ظاهر ماده ۱۲ قانون صدور چک که اصل را بر کیفی بودن چک قرارداده است، در رویه قضایی به دلیل عرفی مذکور، چک را غیر کیفی تلقی می‌کند زیرا چک برای پرداخت‌های مدت دار صادر می‌شود، مگر این که اثبات شود که چک به روز صادر شده است.

۱-۱-۲: طرح شکایت کیفی چک

با توجه به ماده ۱۱ قانون صدور چک، جرایم مذکور در این قانون بدون شکایت دارنده چک قابل تعقیب نیست^۱ و در صورتی که دارنده چک تا شش ماه از تاریخ صدور چک برای وصول آن به بانک مراجعه نکند یا ظرف شش ماه از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت شکایت ننماید، دیگر حق شکایت کیفی نخواهد داشت^۲. هم‌چنین این ماده در ادامه بیان می‌کند: منظور از دارنده

۱- مطابق رأی وحدت رویه شماره ۳۱ تاریخ ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ هیأت عمومی دیوان عالی کشور: نظر به اینکه بصراحت مندرجات ماده ۱۰ قانون صدور چک، منظور از دارنده چک در آن ماده، شخصی است که برای اولین بار چک را به بانک ارائه داده است، لذا چنانچه بانک مرجوع الیه پس از دریافت چک از مشتری آنرا برای وصول به بانک دیگری ارسال نماید و بانک اخیر الذکر گواهی برگشت را به نام بانک اول صادر کند، این امر نمی‌تواند موجب سلب حق شکایت کیفی از کسی که برای نخستین بار چک را به بانک ارائه داده است گردد. مضافاً به اینکه با توجه به نحوه فعالیت بانکها و رویه معمول آن مؤسسات و وظایف آنها، تردیدی نیست که بانکها معمولاً به عنوان نمایندگی از ابراز چک، نسبت به وصول وجه آن از بانک دیگر اقدام می‌نمایند و در مواردی هم که چک متعلق به خود بانک بوده و اصالتاً نسبت به وصول وجه آن اقدام می‌نمایند هیچگاه گواهی برگشت و چک متعلق به خود را به اشخاص دیگر تسلیم نمی‌نمایند. بنا به مراتب مزبور در مواردی که بانکها از طرف دارنده، چک مأمور وصول و ایصال وجه چکها می‌باشند، این نمایندگی نیاز به تصریح ندارد و لذا رأی شعبه پنجم دادگاه استان خراسان صحیح است. این رأی به موجب ماده ۳ قانون الحاقی به قانون آیین دادرسی کیفی در جلسه مورخ ۱۶ اسفند ۱۳۶۱ هیأت عمومی دیوان عالی کشور صادر شده و در موارد مشابه برای کلیه دادگاهها لازم الاتباع است.

۲- مطابق رأی وحدت رویه شماره ۶۴۱ تاریخ ۱۳۷۸/۸/۲۵ هیأت عمومی دیوان عالی کشور: با توجه به این که طبق ماده ۱۱ قانون چک در کلیه جرایم مربوط به چک صادرکننده در صورتی قابل تعقیب کیفی است که دارنده در مدت شش ماه از تاریخ صدور برای وصول وجه چک به بانک

چک در این ماده شخصی است که برای اولین بار چک را به بانک ارائه داده است. برای تشخیص اینکه چه کسی اولین بار برای وصول وجه چک به بانک مراجعه کرده است، بانکها مکلف هستند به محض مراجعه دارنده چک، هویت کامل و دقیق او را در پشت چک با ذکر تاریخ قید نمایند. لازم به ذکر می‌باشد که مطابق قسمت انتهایی این ماده، کسی که چک پس از برگشت از بانک به وی منتقل گردیده، حق شکایت کیفری نخواهد داشت، مگر آنکه انتقال قهری باشد و در صورتی که دارنده چک بخواهد چک را به وسیله شخص دیگری به نمایندگی از طرف خود وصول کند و حق شکایت کیفری او در صورت بی محل بودن چک محفوظ باشد، باید هویت و نشانی خود را با تصریح نمایندگی شخص مذکور در ظهر چک قید نماید و در این صورت بانک اعلامیه مذکور در ماده ۵۴ را به نام صاحب چک صادر می‌کند و حق شکایت کیفری او محفوظ خواهد بود. شایان ذکر است؛ هر گاه بعد از شکایت کیفری، شاکی، چک را به دیگری انتقال دهد یا حقوق خود را نسبت به چک به هر نحو به دیگری واگذار نماید، تعقیب کیفری موقوف خواهد شد (تبصره ماده ۱۱ قانون صدور چک). با توجه به رأی وحدت رویه رأی شماره ۱۳۸۳/۷/۲۱-۶۶۹ هیأت عمومی دیوان عالی کشور: «در رویه متداول سیستم یکپارچه بانکها، به دارنده چک اختیار داده شده است که علاوه بر شعبه افتتاح حساب، وجه آن را از سایر شعب نیز مطالبه نماید. بنابراین در صورت مراجعه دارنده چک در مهلت مقرر، به شعب دیگر و صدور گواهی عدم پرداخت از بانک مرجوع‌الیه، بزه صدور چک بلامحل محقق و دادگاه محل وقوع جرم، صالح به رسیدگی خواهد بود».

هم‌چنین به منظور طرح دعوی کیفری چک در خصوص چک صیادی که صدور یا انتقال آن در سامانه صیاد به ثبت نرسیده است، مطابق نص صریح ماده ۲۱ مکرر قانون صدور چک با توجه به این که برای این گونه چکها گواهی عدم پرداخت صادر نمی‌گردد، مشمول مقررات این قانون نشده، فلذا امکان طرح شکایت کیفری صدور چک بلامحل به جهت عدم صدور گواهی عدم پرداخت از سوی بانک وجود ندارد.

بعضی معتقدند؛ اقدام صادرکننده در صدور چک صیادی بدون ثبت در سامانه را می‌توان مشمول توسل به حيله و نیرنگ دانست و به استناد ماده یک قانون تشدید مجازات مرتکبین اختلاس و ارتشا و کلاهبرداری در صورتی که شخص با ارائه چنین چکی، مالی از دیگری ببرد علیه شخص، شکایت کلاهبرداری مطرح نمود. هرچند کماکان به دلیل وجود خلاء قانونی، رویه قضایی واحدی در این خصوص وجود ندارد.

محل علیه مراجعه و در مدت شش ماه از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت نیز شکایت نماید و خارج نمودن موارد منطبق با ماده ۱۳ اصلاحی قانون چک از شمول ترتیب فوق الذکر موجه و مستند به دلیل نیست، لهذا رای شعبه بیست و هشتم دادگاه تجدیدنظر استان تهران که با این نظر مطابقت دارد به اکثریت آرای موافق با موازین قانونی تشخیص می‌گردد. این رای به استناد ماده ۲۷۰ قانون آیین دادرسی کیفری دادگاههای عمومی و انقلاب صادر شده و در موارد مشابه برای دیوان عالی کشور و دادگاهها لازم‌الاتباع است.

طرح شکایت در مورد چک پرداخت نشدنی فقط علیه صادرکننده امکان داشته و نمی‌توان بر علیه سایر مسئولان چک اقدام کیفری نمود. اما در صورتی که چک به وکالت یا نمایندگی از طرف صاحب حساب صادر شده باشد تنها امضاکننده چک مسئولیت کیفری خواهد داشت مگر اینکه ثابت کند عدم پرداخت به دلیل رفتار صاحب حساب یا وکیل بعدی او بوده که در این صورت همان شخص از نظر کیفری مسئول است. هم‌چنین فوت صادرکننده یکی از موجبات موقوفی تعقیب بوده و طرح دعوی کیفری علیه ورثه ممکن نیست.

به موجب ماده ۱۵ قانون صدور چک دارنده چک می‌تواند با تقدیم دادخواست در پی همان دعوی کیفری، وجه چک و ضرر و زیان خود را در دادگاه کیفری رسیدگی کننده مطالبه کند و رسیدگی به این نوع شکایات و دعاوی جزایی مربوط به چک، به استناد ماده ۱۶ قانون صدور چک در دادسرا و دادگاه فوری و خارج از نوبت صورت می‌گیرد. از طرفی به دلیل اینکه زمان صدور و تاریخ پرداخت چک در سامانه صیاد ثبت می‌شود و به طور دقیق مشخص می‌گردد که چک به روز صادر شده است و یا مدت دار؛ آمار اقدام کیفری کمتر می‌شود.

۲-۲: شیوه مطالبه حقوقی چک

مطابق ماده ۱۳ قانون صدور چک، در موارد زیر صادرکننده چک قابل تعقیب کیفری نیست:

الف - در صورتی که ثابت شود چک سفید امضا داده شده باشد؛ البته با توجه به ماده ۲۱ مکرر، چک‌های جدید صیادی از طریق ثبت اطلاعات چک در سامانه صیاد اعتبار خواهند داشت و صادرکننده مکلف است تاریخ، مبلغ و هویت ذینفع را علاوه بر درج در برگه چک، در سامانه صیاد نیز صادر کند. در صورتی که ثبت الکترونیکی چک‌های جدید در سامانه صیاد انجام نشود، بانک نمی‌تواند وجه چک را پرداخت کند. در حقیقت چک‌های جدید در صورت عدم ثبت و تأیید در سامانه صیاد، کارسازی نخواهند شد، بنابراین صدور چک برای ضمانت، بدون درج تاریخ، مبلغ و اطلاعات هویتی گیرنده (به صورت سفید امضا) امکان‌پذیر نبوده و پیش بینی این امر توسط قانونگذار در بند الف و قسمت اول بند ه ماده ۱۳ قانون صدور چک، (صدور چک سفید امضا یا چک بدون تاریخ) در تضاد با ماده ۲۱ این قانون می‌باشد و با این تفاسیر صدور چک سفید امضا یا بدون تاریخ منتفی است.

ب - هرگاه در متن چک، وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی شده باشد: لازم به ذکر می‌باشد در صورتی که چکی در متن آن مقید شده باشد بابت امانت، این نوع چک در حکم چک مشروط بوده و مشمول ماده ۱۳ اصلاحی قانون صدور چک می‌باشد (نظریه مشورتی شماره ۷/۳۳۰۱ تاریخ ۱۳۸۲/۴/۲۴. ا.ج.ق)

ج - چنانچه در متن چک، قید شده باشد که چک بابت تضمین انجام معامله و یا تعهدی است؛

د - هرگاه بدون قید در متن چک، ثابت شود که وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی بوده یا چک بابت تضمین

انجام معامله یا تعهدی است؛

ه - در صورتیکه ثابت شود چک بدون تاریخ صادر شده و یا تاریخ واقعی صدور چک مقدم بر تاریخ مندرج در متن چک باشد^۱. در حقیقت قانونگذار در این ماده مواردی را که چک جنبه حقوقی دارد، بیان می کند که عبارت هستند از:

- ۱- ظرف شش ماه از تاریخ صدور چک، دارنده چک آن را به بانک ارائه ندهد؛
- ۲- ظرف شش ماه از تاریخ صدور گواهی عدم پرداخت چک از طرف بانک، دارنده چک شکایت کیفری نکند؛
- ۳- صادرکننده چک، مبلغ چک را قبل از تاریخ شکایت بپردازد و لاشه چک را دریافت کند؛
- ۴- شاکی بعد از شکایت، ترتیب انتقال چک مورد شکایت را به دیگری بدهد؛
- ۵- در صورتی که شاکی رضایت دهد؛
- ۶- در صورتی که چک دارای وعده باشد؛
- ۷- هر گاه چک بابت تضمین انجام تعهد یا تضمین انجام معامله‌ای صادر شده باشد و در متن چک قید شده باشد؛
- ۸- هر گاه چک سفید امضا صادر شده باشد؛
- ۹- هر گاه وصول وجه چک منوط به تحقق شرطی شده باشد و در متن چک قید شده باشد؛
- ۱۰- در صورتی که ثابت شود چک بدون تاریخ صادر شده است؛
- ۱۱- هر گاه وصول وجه چک منوط به تحقق شرطی یا بابت تضمین شده باشد و در متن چک قید نشده باشد؛
- ۱۲- در صورت فوت صادرکننده چک؛
- ۱۳- در صورتی که بعد از برگشت، چک به شخص دیگر منتقل شود که در این صورت شخص اخیر حق تعقیب جزایی را ندارد مگر اینکه وارث دارنده چک باشد؛
- ۱۴- در صورتی که صدور چک به خاطر معاملات نامشروع یا به خاطر پرداخت ربا باشد.

۱-۲-۲: طرح دعوای حقوقی چک

یکی از نکات قابل توجه در قانون صدور چک این است که اولاً دارنده چک می تواند هم به طرفیت صادر کننده چک و هم به طرفیت ظهر نویسان چک طرح دعوی کند. ثانیاً طرح دعوای حقوقی در خصوص چک، منوط به رعایت شرایطی است که دارنده

۱- نظریه مشورتی شماره ۷/۲۴۲۷ تاریخ ۱۳۸۲/۴/۷. ح.ق: چک موضوع ماده ۱۳ قانون صدور چک، توجهاً به نص ماده ۸ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب ۱۳۸۲/۶/۲ که بیان می دارد « قوانین و مقررات مغایر از تاریخ تصویب این قانون ملغی است» فاقد جنبه کیفری است. بنابراین طبق ماده ۱۱ قانون مجازات اسلامی { ۱۳۷۰ } برای چکهای موضوع ماده ۱۳، دادگاه قرار موقوفی اجرای حکم کیفری صادر می کند. اضافه می شود، حکمی که موضوع آن طبق قانون، جرم نیست، قابلیت اجرا ندارد؛ اعم از اینکه محکوم علیه غایب، واخواهی بکند یا خیر.

موظف به رعایت آنهاست. در واقع رعایت یا عدم رعایت این شرایط و تکالیف تأثیر بسزایی در پیروزی او در دعوایی که طرح کرده است دارد. همچنین دارنده در طول جریان دادرسی و اقامه دعوا، دارای حقوقی است که البته رسیدن به این حقوق و مزایا بستگی به انجام وظایف مقرر در قانون توسط وی دارد. (شاکریان، ۱۴۰۰، ص ۴۳۹) اولین شرطی که دارنده برای طرح دعوا موظف به رعایت آن می‌باشد، مطالبه وجه چک در مهلت قانونی است. دارنده چک، بسته به محل صدور و وصول آن، در ظرف مهلت‌های ۱۵ روز، ۴۵ روز، ۴ ماه، وجه چک را از محال علیه «بانک» مورد مطالبه قرار دهد و الا امتیازات پیش‌بینی شده در قانون را از دست می‌دهد. (شاکریان، ۱۴۰۰، ص ۴۳۹). دومین شرطی که دارنده برای طرح دعوا موظف به رعایت آن می‌باشد، اعتراض یا احراز عدم پرداخت «اعتراض عدم تأدیه» می‌باشد، در همین راستا لازم به ذکر است که اعتراض عدم تأدیه، اعتراضی است که بر اثر امتناع از پرداخت وجه چک از طرف محال علیه «بانک» به عمل می‌آید. هرچند که به موجب قانون تجارت، چک نیز در خصوص اعتراض عدم تأدیه «واخواست» از قواعد حاکم بر برات تبعیت می‌کند و به این لحاظ اعتراض مذکور باید ظرف مدت ده روز از تاریخ مطالبه و عدم پرداخت به عمل آید (مواد ۳۱۴ و ۲۸۰ قانون تجارت) ولی برابر رای وحدت رویه شماره ۵۳۶ - ۱۳۶۹/۷/۱۰: «گواهی بانک محال علیه، دایر بر عدم تأدیه وجه چک که در مدت ۱۵ روز به بانک مراجعه شد به منزله واخواست می‌باشد.» (شاکریان، ۱۴۰۰، ص ۴۴۱؛ منوچهری خوشینانی تپه، ۱۳۹۹، ص ۱۰۰)

سومین شرط طرح دعوا در مهلت قانونی، مرور زمان می‌باشد، دعوا علیه مسئولین پرداخت وجه چک بلا محل باید در مهلت مقرر قانونی، در دادگاه مطرح شود و الا دعوای مذکور مشمول مرور زمان می‌گردد. در خصوص شمول مرور زمان در دعوای چک باید گفت: گذشته از اینکه قانون تجارت نسبت به قانون آیین دادرسی مدنی، جنبه خاصی داشته و لازم الرعایه است، با در نظر گرفتن ماده ۵۲۹ قانون آیین دادرسی مدنی و همچنین با توجه به بند ۱۱ ماده ۸۴ همین قانون خواننده‌ی دعوای چک می‌تواند با تمسک به مرور زمان‌های پیش‌بینی شده در قانون تجارت، نسبت به دعوای مطروحه ایراد کند. شایان ذکر است که رویه قضایی حتی قبل از تصویب رسیدن قانون، راجع به شمول مرور زمان در خصوص اسناد تجاری، از جمله در مورد چک، تردیدی به خود راه نداده است. (شاکریان، ۱۴۰۰، ص ۴۴۲)

چهارمین شرط، طرح دعوا در دادگاه صالح می‌باشد که خود به دو نوع صلاحیت ذاتی و محلی تقسیم می‌شود؛

پنجمین شرط طرح دعوا، دادن دادخواست به دادگاه صالح می‌باشد؛ باید توجه داشت که رسیدگی دادگاه، علی‌الاصول، مستلزم «اقامه دعوی» و در واقع تقدیم دادخواست است. قضات دادگاه‌ها موظف هستند به دعوای اقامه شده، رسیدگی نموده و حکم شایسته صادر نمایند، دادگاه در صورتی می‌تواند به دعوای مدنی یا جنبه مدنی امر کیفری، رسیدگی نماید که دادخواست^۱

۱- مطابق ماده ۵۱ قانون آیین دادرسی مدنی: دادخواست باید به زبان فارسی در روی برگه‌های چاپی مخصوص، نوشته شده و حاوی نکات زیر باشد:

تقدیم شده باشد. (شاکریان، ۱۴۰۰، ص ۴۴۸) چنانچه مبلغ چک تا ۲۰ میلیون تومان باشد، شورای حل اختلاف صالح به رسیدگی به آن می‌باشد. نحوه رسیدگی و صدور حکم در این دعاوی مشمول مقررات سایر دعاوی حقوقی می‌باشد.

آخرین شرط طرح دعوا، رسیدگی دادگاه می‌باشد؛ چنانچه استرداد دادخواست، استرداد دعوی، پذیرش ادعای خواهان و سازش واقع نگردد، دادگاه برای خاتمه دعوا، دادرسی را ادامه داده و اقدام به صدور رأی می‌نماید. پس از اعلام ختم دادرسی در صورت امکان، دادگاه در همان جلسه انشاء رأی نموده و به اصحاب دعوا اعلام می‌نماید، در غیر این صورت حداکثر ظرف یک هفته انشاء و اعلام رأی می‌کند. چنانچه رأی دادگاه غیابی بوده و محکوم علیه مجهول‌المان باشد، مفاد رأی به وسیله آگهی در یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار مرکز یا محلی، با هزینه خواهان برای یکبار به محکوم علیه ابلاغ خواهد شد. تاریخ انتشار آگهی، تاریخ ابلاغ رأی محسوب می‌شود. (شاکریان، ۱۴۰۰، ص ۴۵۲) در این روش خواهان موظف به پرداخت معادل ۳/۵ درصد از مبلغ خواسته (وجه چک) به عنوان هزینه دادرسی است. با طرح دعوی مطالبه وجه در دادگاه، دارنده حق دارد تمامی مطالبات خود را اعم از اصل مبلغ چک به انضمام خسارت تأخیر تأدیه و خسارات دادرسی را از دادگاه مطالبه نماید. پس طرح دادخواست حقوقی مطالبه مبلغ چک، نسبت به مطالبه از طریق اجرای ثبت و مطالبه از طریق درخواست مستقیم اجراییه پرهزینه‌تر می‌باشد، ولی در مقابل حق مطالبه خسارات قانونی برای او در نظر گرفته شده است. طبق رأی وحدت رویه شماره ۸۱۲ مورخ ۱۴۰۰/۴/۱ هیئت عمومی دیوان عالی کشور خسارت تأخیر در تأدیه بر مبنای نرخ تورم از تاریخ صدور چک تا وصول آن محاسبه می‌شود. در مطالبه حقوقی وجه چک مدارکی از جمله گواهی عدم پرداخت، کد رهگیری صادره توسط بانک و ... لازم می‌باشد.

۲-۳: اجرای مستقیم چک

مطالبه چک از طریق اجرائیه دادگاه‌های حقوقی یکی از نوآوری‌های قانون جدید صدور چک مصوب ۱۳۹۷ می‌باشد که هم برای دسته چک‌های جدید موسوم به چک‌های صیادی قابل صدور می‌باشد و هم برای دسته چک‌های قدیمی و قانون‌گذار در ماده ۲۳ قانون صدور چک بدان اشاره می‌کند. در همین راستا در قسمت ابتدایی این ماده، قانون‌گذار بیان می‌دارد: «دارنده چک می‌تواند با ارائه گواهی‌نامه عدم پرداخت، از دادگاه صالح صدور اجراییه نسبت به کسری مبلغ چک و حق الوکاله وکیل طبق تعرفه

- ۱- نام، نام خانوادگی، نام پدر، سن، اقامتگاه و حتی الامکان شغل خواهان. تبصره: در صورتی که دادخواست توسط وکیل تقدیم شود مشخصات وکیل نیز باید درج گردد.
- ۲- نام، نام خانوادگی، اقامتگاه و شغل خوانده. ۳- تعیین خواسته و بهای آن مگر آنکه تعیین بها ممکن نبوده و یا خواسته، مالی نباشد.
- ۴- تعهدات و جهاتی که به موجب آن خواهان خود را مستحق مطالبه می‌داند بطوری که مقصود واضح و روشن باشد. ۵- آنچه که خواهان از دادگاه درخواست دارد. ۶- ذکر ادله و وسایلی که خواهان برای اثبات ادعای خود دارد، از اسناد و نوشتجات و اطلاع مطلعین و غیره، ادله مثبت به ترتیب و واضح نوشته می‌شود و اگر دلیل، گواهی گواه باشد، خواهان باید اسامی و مشخصات و محل اقامت آنان را به طور صحیح معین کند. ۷- امضای دادخواست دهنده و در صورت عجز از امضاء، اثر انگشت او.
- تبصره ۱- اقامتگاه باید با تمام خصوصیات از قبیل شهر و روستا و دهستان و خیابان به نحوی نوشته شود که ابلاغ به سهولت ممکن باشد. تبصره ۲- چنانچه خواهان یا خوانده، شخص حقوقی باشد، در دادخواست، نام و اقامتگاه شخص حقوقی نوشته خواهد شد.

قانونی^۱ را درخواست نماید .....» در همین جا لازم به ذکر است: در اجراییه‌ای که برای گواهینامه عدم پرداخت صادر می‌شود، حق دارنده نسبت به همه مسئولان و تمام خسارات ناشی از عدم پرداخت چک، مورد حمایت واقع نمی‌شود؛ همچنین تمام گواهینامه‌های عدم پرداخت، قابلیت صدور اجراییه را ندارند. آنچه از مفاد ماده ۲۳ قانون صدور چک بر می‌آید؛ آن است که از بین مسئولان چک، صرفاً صادرکننده و صاحب حساب می‌توانند مخاطب این اجراییه قرار گیرند و از حیث میزان مسئولیت نیز این مسئولیت صرفاً ناظر به اصل مبلغ چک و حق الوکاله وکیل است. منظور از حق الوکاله وکیل در این ماده حق الوکاله وکیل برای مرحله اجرا است؛ چرا که طبق پیش بینی این ماده نیازی به طرح دعوی نیست. (گرامی، ۱۳۹۷، صفحات ۱۸۴ و ۱۸۵) بنابراین درخواست صدور اجراییه، فقط از دارنده چک پذیرفته می‌شود و منظور از دارنده؛ کسی است که گواهی عدم پرداخت به نام او صادر شده است. این درخواست صرفاً نسبت به چک‌هایی مجاز است که مطابق مقررات اصلاحی قانون صدور چک تنظیم و گواهینامه عدم پرداخت صادره نیز دارای کد رهگیری و مهر بانک باشد.

منظور از دادگاه صالح در این ماده، مطابق رأی وحدت رویه شماره ۶۸۸ مورخ ۱۳۸۵/۳/۲۳ هیأت عمومی دیوان عالی کشور: دادگاه محل وقوع عقد یا قرارداد یعنی محل صدور چک، یا دادگاه محل انجام تعهد، یعنی محل استقرار بانک محال‌علیه و یا دادگاه محل اقامت خوانده می‌باشد^۲. البته باید دقت داشت که برای صدور اجراییه شرایطی لازم می‌باشد که در این رابطه ماده ۲۳ بدان اشاره می‌کند؛ مطابق این ماده: «دادگاه مکلف است در صورت وجود شرایط زیر حسب مورد علیه صاحب حساب، صادرکننده یا هر دو اجراییه صادر نماید.

الف- در متن چک، وصول وجه آن منوط به تحقق شرطی نشده باشد؛

ب- در متن چک قید نشده باشد که چک بابت تضمین انجام معامله یا تعهدی است؛

۱- نظریه مشورتی شماره ۷/۳۱۳۶ مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۳. ح.ق: مراد از عبارت طبق (تعرفه قانونی) در صدر ماده ۲۳ قانون اصلاح قانون صدور چک اصلاحی ۱۳۹۷/۸/۲۳ تعرفه مقرر برای مرحله اجرا موضوع ماده ۱۳ آیین نامه تعرفه حق الوکاله، حق المشاوره و هزینه سفر وکلای دادگستری و... مصوب ۱۳۸۵ است.

۲- رأی وحدت رویه شماره ۶۸۸ مورخ ۱۳۸۵/۳/۲۳ هیأت عمومی دیوان عالی کشور: نظر به اینکه چک با وصف فقدان طبع تجاری، از جهت اقامه دعوی توجهاً به ماده ۳۱۴ قانون تجارت، مشمول قواعد مربوط به بروات، موضوع بند ۸ ماده ۲ قانون تجارت است و از این منظر به لحاظ صلاحیت از مصادیق قسمت فراز ماده ۱۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی به شمار می‌رود. نظر به اینکه در همان حال، محل صدور چک در وجه ثالث، با تکیه بر ترکیب «محال‌علیه» در ماده ۳۱۰ قانون تجارت نوعی حواله محسوب است که قواعد ماده ۷۲۴ قانون مدنی حاکم بر آن می‌باشد و از این نظر با توجه به مبلغ مقید در آن جزء اموال منقول بوده و همچنان مصداقی از ماده ۱۳ مسبوق الذکر می‌تواند باشد، بی تردید دارنده چک می‌تواند تخیراً به دادگاه محل وقوع عقد یا قرارداد یعنی محل صدور چک، یا به دادگاه محل انجام تعهد، یعنی محل استقرار بانک محال‌علیه و یا با عنایت به قاعده عمومی صلاحیت نسبی موضوع ماده ۱۱ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی برای اقامه دعوی به دادگاه محل لاقامت خواننده مراجعه کند. با وصف مرتب رجوع دارنده چک به هر یک از دادگاه‌های یاد شده توجهاً به ماده ۲۶ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب برای آن دادگاه در رسیدگی به دعوا ایجاد صلاحیت خواهد کرد. در نتیجه اکثریت اعضاء هیأت عمومی وحدت رویه دیوان عالی کشور رأی شعبه ۱۷ دیوان عالی کشور را که متضمن این معنی است صحیح و قانونی تشخیص داده است. این رأی با استناد ماده ۲۷۰ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاه‌ها لازم‌الاتباع است.

ج- گواهی‌نامه عدم پرداخت به دلیل دستور عدم پرداخت طبق ماده (۱۴)^۱ این قانون و تبصره‌های آن صادر نشده باشد؛.....» در حقیقت با تفسیر موسّع از این بند می‌توان این طور نتیجه گرفت که اگر در متن چک وصول آن منوط به تحقق شرطی شده باشد یا اینکه چک بابت تضمین و انجام معامله انجام شده باشد و در متن چک تصریح بدان شده باشد و یا این که گواهی‌نامه عدم پرداخت به دلیل دستور عدم پرداخت طبق ماده ۱۴ این قانون و تبصره‌های آن صادر شده باشد، چک شرایط صدور اجراییه را نخواهد داشت. هم‌چنین قانون‌گذار در ادامه این ماده بیان می‌کند: «...صادرکننده مکلف است ظرف مدت ده روز از تاریخ ابلاغ اجرائیه^۲، بدهی خود را بپردازد، یا با موافقت دارنده چک ترتیبی برای پرداخت آن بدهد یا مالی معرفی کند که اجرای حکم را میسر کند؛ در غیر اینصورت، حسب درخواست دارنده، اجرای احکام دادگستری، اجرائیه را طبق «قانون نحوه محکومیت‌های مالی مصوب ۲۳/۳/۱۳۹۴» به مورد اجراء گذاشته^۳ و نسبت به استیفای مبلغ چک اقدام می‌نماید. اگر صادرکننده یا قائم مقام قانونی او، دعاوی مانند مشروط یا بابت تضمین بودن چک، یا تحصیل چک از طریق کلاهبرداری یا خیانت در امانت یا دیگر جرائم، در مراجع قضائی اقامه کند، اقامه دعوی مانع از جریان عملیات اجرائی نخواهد شد؛ مگر در مواردی که مرجع قضائی ظن قوی پیدا کند یا از اجرای سند مذکور ضرر جبران ناپذیر وارد گردد که در این صورت با أخذ تأمین مناسب، قرار توقف عملیات اجرایی صادر می‌نماید. در صورتی که دلیل ارائه شده مستند به سند رسمی باشد یا این که صادرکننده یا قائم مقام قانونی، مدعی

۱ - ماده ۱۴: (اصلاحی ۱۳۷۲/۸/۱۱) صادرکننده چک یا ذینفع با قائم مقام قانونی آنها با تصریح به اینکه چک مفقود یا سرقت یا جعل شده یا از طریق کلاهبرداری یا خیانت در امانت یا جرائم دیگری تحصیل گردیده، می‌تواند کتبا دستور عدم پرداخت وجه چک را به بانک بدهد. بانک پس از احراز هویت دستور دهنده، از پرداخت وجه آن خودداری خواهد کرد و در صورت ارائه چک، بانک گواهی عدم پرداخت را با ذکر علت اعلام شده صادر و تسلیم می‌نماید. دارنده چک می‌تواند علیه کسی که دستور عدم پرداخت داده شکایت کند و هرگاه خلاف ادعایی که موجب عدم پرداخت شده ثابت گردد دستور دهنده علاوه بر مجازات مقرر در ماده ۷ این قانون به پرداخت کلیه خسارات وارده به دارنده چک محکوم خواهد شد. تبصره ۱ (اصلاحی ۱۳۷۶/۱۰/۱۴) ذینفع در مورد این ماده کسی است که چک به نام او صادر یا ظهرنویسی شده یا چک به او واگذار گردیده باشد (یا چک در وجه حامل به او واگذار گردیده) در موردی که دستور عدم پرداخت مطابق این ماده صادر می‌شود بانک مکلف است وجه چک را تا تعیین تکلیف آن در مرجع رسیدگی یا انصراف دستوردهنده در حساب مسدودی نگهداری نماید. تبصره ۲ (الحاقی ۱۳۷۲/۸/۱۱) دستور دهنده مکلف است پس از اعلام به بانک، شکایت خود را به مراجع قضایی تسلیم و حداکثر ظرف مدت یک هفته گواهی تقدیم شکایت خود را به بانک تسلیم نماید. در غیر این صورت پس از انقضا مدت مذکور بانک از محل موجودی به تقاضای دارنده چک وجه آن را پرداخت می‌کند. تبصره ۳ (الحاقی ۱۳۷۶/۱۰/۱۴) پرداخت چک‌های تضمین شده و مسافرتی را نمی‌توان متوقف نمود، مگر آنکه بانک صادرکننده نسبت به آن ادعای جعل نماید. در این مورد نیز حق دارنده چک راجع به شکایت به مراجع قضایی طبق مفاد قسمت اخیر ماده ۱۴ محفوظ خواهد بود.

۲- ابلاغ یعنی رسانیدن پیام و ابلاغ اجراییه یعنی رسانیدن اوراق اجراییه به شخص به منظور آگاه نمودن وی از مفاد آن است.
 (بنیابی اسکویی، مجید و سید حمیدرضا جلالی، ۱۴۰۱، ص ۵۰۶)

۳ - نظریه مشورتی شماره ۷/۹۹/۳۶۶ مورخ ۱۳۹۹/۴/۳ ح.ق. مقنن در ماده ۲۳ قانون اصلاح قانون صدور چک (اصلاحی ۱۳/۸/۱۳۹۷) تصریح کرده است که اجراییه طبق قانون نحوه اجرای محکومیت‌های مالی مصوب ۱۳۹۴ به وسیله اجرای احکام دادگستری به مورد اجرا گذاشته می‌شود؛ قانون اخیرالذکر از لوائح قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶ است و از جمله در ماده یک آن به اقدام مطابق قانون اجرای احکام مدنی و در تبصره یک ماده ۳ آن به استیفای هزینه‌های اجرایی علاوه بر محکوم به تصریح شده است؛ بنابراین به نظر می‌رسد اجرای اجراییه موضوع ماده ۲۳ قانون صدرالذکر، مستلزم پرداخت نیم‌عشر اجرایی برابر بند یک ماده ۱۵۸ قانون اجرای احکام مدنی مصوب ۱۳۵۶ است.

مفقود شدن چک بوده و مرجع قضائی دلایل ارائه شده را قابل قبول بداند، توقف عملیات اجرائی بدون أخذ تأمین صادر خواهد شد. به دعاوی مذکور خارج از نوبت رسیدگی خواهد شد» در ماده ۴ قانون صدور چک نیز بیان شده است که: «اقامه دعوا مانع عملیات اجرائی نیست مگر آن که دادگاه حکم به بطلان دستور اجرا داده و یا قراری دایر بر توقف عملیات اجرائی بدهد.» نظریه مشورتی اداره کل حقوقی قوه قضائیه در ارتباط با صدور اجرائیه توسط دادگاه در خصوص چک‌های قدیمی غیر صیادی بدین شرح آمده است:

با عنایت به مفهوم مخالف ذیل مواد ۴ و ۵ قانون اصلاح قانون صدور چک اصلاحی ۱۳۹۷/۸/۱۳، از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، چک‌هایی که برابر مواد یادشده گواهینامه عدم پرداخت با درج کد رهگیری در آن صادر شده باشد، در مراجع قضایی و ثبتی قابل ترتیب اثر است. بنابراین، صدور اجرائیه برابر ماده ۲۳ این قانون نیز برای چک‌هایی که مطابق مواد ۴ و ۵ یاد شده برای آن گواهینامه عدم پرداخت با درج کد رهگیری صادر شده است، بلامانع است.

۲-۴: اجرای چک از طریق ثبت

مطالبه چک از طریق اجرای ثبت، با توجه به ماهیت چک که در حکم اسناد لازم‌الاجرا می‌باشد، می‌توان نسبت به وصول مطالبه چک از طریق اجرای ثبت اقدام نمود. بنابراین، مطابق با ماده‌ی ۲ قانون صدور چک، دارنده‌ی چک می‌تواند از طریق دایره‌ی اجرای ثبت، درخواست صدور اجرائیه علیه صادرکننده‌ی چک نماید. اقدام ثبتی از طریق ادارات ثبت اسناد و املاک، نیازمند تحقق شرایطی است؛ از جمله:

۱- اجرائیه فقط علیه صادرکننده‌ی چک امکان پذیر است.

۲- باید مطابقت امضای چک با نمونه امضای صادرکننده در بانک، گواهی شده باشد.

۳- صادرکننده‌ی چک اموالی داشته باشد، و دارنده‌ی چک نیز آن اموال را به اجرای ثبت معرفی کند.

۴- باید نیمی از اجرای چک از سوی دارنده‌ی چک پرداخت گردد.

۵- اصل چک هم از دارنده‌ی چک دریافت می‌شود.

مزیت درخواست صدور اجرائیه از طریق اداره اجرای ثبت این است که در صورتی که از طرف بانک گواهی شده باشد هزینه کمی برای دارنده آن دارد، اما در مقابل امکان جلب صادرکننده در این روش وجود ندارد. دادگاه محل استقرار واحد ثبتی صلاحیت رسیدگی به اعتراض به اجرائیه ثبتی را دارد.

نتیجه گیری

در خصوص شکایت کیفری یا حقوقی یا اجرایی و ثبتی، روی چک برگشت خورده باید با توجه به شرایط و اوضاع و احوال موضوع، تصمیم گرفت.

۱- با توجه به این که تقاضای صدور اجراییه بدون نیاز به رسیدگی و رای دادگاه طبق قانون جدید چک دعوی محسوب نمی‌شود، از پرداخت هزینه دادرسی دعاوی مالی معاف بوده و از سوی دیگر امکان صدور قرار تأمین خواسته و دستور موقت قبل از درخواست اجراییه و یا ضمن آن مقدور نیست. دارنده گواهی عدم پرداخت می‌تواند از دادگاه محل اقامت صاحب حساب، دادگاه محل برگشت چک و دادگاه محل صدور چک، بدون دریافت حکم و قطعیت آن، درخواست صدور اجراییه بابت وجه چک و حق الوکاله وکیل نماید و در صورت تمایل برای خسارات تأخیر تأدیه، دادخواست جداگانه‌ای تقدیم کند.

۲- در طرح دعاوی حقوقی مطالبه وجه چک، خواهان مطالبه وجه چک در صورت رعایت دیگر ضوابط مذکور در قانون صدور چک، علاوه بر طرح دادخواست علیه صاحب حساب و صادر کننده در شرایطی که، ظرف مهلت پانزده روز از تاریخ چک، گواهی عدم پرداخت صادر شده باشد و ظرف یکسال خواهان اقامه دعوا نموده باشد، می‌تواند به طرفیت ظهرنویسان و ضامین چک نیز طرح دعوی نموده و محکومیت تضامنی آنها را به پرداخت وجه چک درخواست کند. در غیر این صورت دعاوی وی علیه ظهرنویس (نه ضامن) مسموع نیست. از آنجا که در اسناد تجاری، تنها چک واجد امتیاز درخواست مطالبه خسارت تأخیر تأدیه از تاریخ صدور است؛ بر اساس استفساریه تبصره الحاقی به ماده ۲ قانون اصلاح موادی از قانون صدور چک مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، در این روش دادگاه تنها در فرضی که دارنده این درخواست، در متن دادخواست به این خواسته تصریح کرده باشد موظف است، نسبت به صدور رأی نسبت به خسارت تأخیر تأدیه از تاریخ صدور چک اقدام نماید، در غیر این صورت تاریخ تقدیم دادخواست ملاک عمل صدور رأی خسارت تأخیر تأدیه خواهد بود.

۳- یکی دیگر از روش‌هایی که قانون‌گذار برای وصول حقوق دارنده چک در نظر گرفته است، اقدام از طریق اداره اجرای ثبت می‌باشد. به استناد ماده ۲ قانون صدور چک، چک‌های صادره عهده بانک‌هایی که طبق قوانین ایران در داخل کشور دایر شده یا می‌شوند، و هم‌چنین شعب آنها در خارج از کشور، در حکم سند لازم الاجرا هستند و دارنده چک در صورت مراجعه به بانک و عدم دریافت تمام یا قسمتی از وجه آن به علت نبودن محل، یا به هر علت دیگری که منتهی به برگشت چک و عدم پرداخت گردد می‌تواند طبق قوانین و آیین نامه‌های مربوط به اجرای اسناد رسمی، وجه چک و یا باقیمانده آن را از صادر کننده وصول نماید.

۴- هر چند شکایت کیفری به اتهام صدور چک بلامحل، همیشه مناسب‌ترین راه نیست و حسب مورد باید اتخاذ تصمیم نمود؛ با این حال چک فقط در صورتی امکان تعقیب کیفری (طرح شکایت کیفری) را دارد که حتی یکی از شرایط و اوصاف زیر

برای چک وجود نداشته باشد.

۱- چک بدون تاریخ

۲- چک سفید امضاء

۳- چک مشروط

۴- چک تضمین

۵- ضرورت رعایت مهلت شش ماهه از تاریخ چک و از تاریخ برگشت. طرح شکایت در مورد چک پرداخت نشدنی فقط علیه

صادرکننده امکان داشته و نمی‌توان ضد سایر مسئولان چک اقدام کیفری کرد.

حال اگر چک به وکالت یا نمایندگی از طرف صاحب حساب صادر شده باشد تنها امضاکننده چک مسئولیت کیفری خواهد

داشت، مگر این که ثابت کند عدم پرداخت به دلیل رفتار صاحب حساب یا وکیل بعدی او بوده که در این صورت کسی که موجب

عدم پرداخت شده از نظر کیفری مسئول است.

منابع و مأخذ:

- بنایی اسکویی، مجید و سید حمیدرضا جلالی. (۱۴۰۱). ارکان صدور اجرائیه چک بلامحل از طریق دادگاه. پژوهشهای حقوقی، ۵۲(۲۱)، ۴۷۹-۵۱۶.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. (۱۳۹۵). ترمینولوژی حقوق. چاپ رهنما، انتشارات گنج دانش.
- حاتمی پور، محسن. (۱۴۰۱). چک در قانون و رویه قضایی (با اصلاحات و الحاقات ۲۹/۱/۱۴۰۰) ویراست جدید با تجدید نظر. انتشارات کل دادگستری کل استان تهران.
- داورپناه، احمدرضا. (۱۴۰۱). مسئولیت مدنی بانک‌ها در قبال ثبت، صدور و پرداخت چک‌های صیادی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- شاکریان، به‌نوش. (۱۴۰۰). دادرسی در دعاوی حقوقی مربوط به چک. تحقیقات حقوق قضایی، ۴(۲)، ۴۳۳-۴۶۴.
- گرامی، حسین. (۱۳۹۷). شرح ماده به ماده قانون صدور چک اصلاحی (۱۳۸۱/۱۳۹۷). انتشارات جنگل جاودانه.
- محمد خانی، عباس. (۱۳۹۰). بررسی جنبه کیفری چک پرداخت نشدنی. کانون وکلا، ۲۱۳(۱)، ۱۴۴-۱۶۷.
- منوچهری خوشینانی تپه، لیلا. (۱۳۹۹). بررسی ابعاد و ماهیت حقوقی چک سفید امضاء. تحقیقات جدید در علوم انسانی، ۶۰(۴)، ۹۱-۱۰۵.
- نویسنده: آقایی، کامران. (۱۴۰۱). تحلیلی بر قلمرو و قواعد دادرسی حاکم بر ماده ۲۳ قانون اصلاحی چک مصوب سیزدهم آبان هزارویسصد و نود و هفت. حقوق تطبیقی، ۱۱۱(۹)، ۲۴۹-۲۶۶.
- قانون صدور چک
- نظریه مشورتی شماره ۷/۳۰۶۶ تاریخ ۱۳۶۵/۸/۱۹. ا.ح.ق
- نظریه مشورتی شماره ۷/۸۰۳۴ تاریخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۹. ا.ح.ق
- نظریه مشورتی شماره ۷/۵۹۰۹ تاریخ ۱۳۸۴/۸/۲۲. ا.ح.ق
- نظریه مشورتی شماره ۷/۲۴۰۷ تاریخ ۱۳۸۳/۴/۲. ا.ح.ق
- نظریه مشورتی شماره ۷/۳۳۰۱ تاریخ ۱۳۸۲/۴/۲۴. ا.ح.ق
- نظریه مشورتی شماره ۷/۲۴۲۷ تاریخ ۱۳۸۳/۴/۷. ا.ح.ق
- نظریه مشورتی شماره ۷/۳۱۳۶ مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۲۳. ا.ح.ق
- نظریه مشورتی شماره ۷/۹۹/۳۶۶ مورخ ۱۳۹۹/۴/۳. ا.ح.ق
- هیأت عمومی دیوان عالی کشور ۱۰۱۳۳۸ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/101338>

A comparative study of how to implement sayadi check's with Regular checkbooks with an emphasis on judicial procedure

Abstract:

According to the new check issuance law, from ۲۰۱۸, all banks are required to issue checks through an integrated check book issuance system known as Sayad. The most important advantage of sayadi check's over old checks, in addition to the apparent differences, is the difference in the need to register it. That In case of non-receipt, by obtaining a certificate of non-payment, in addition to filing a lawsuit to claim the amount of the check, holding a hearing and during the proceedings, issuing a check can also be issued. He also issued a check to the executive. This method is specific to sayadi check's. It is possible to issue the execution of a sayadi check through two ways: the registration and the execution unit of the court rulings. Each of these methods has characteristics that have been discussed in the research. The payment of old checks (non-sayadi check) can be demanded through the public-law court by submitting a petition. It is possible to claim the money of old checks against the issuer, endorsers and other officials. A person can file a lawsuit against any official regarding the execution of old checks. Also, the holder can request from the registration enforcement department to issue an executive order to claim check money and enforce old checks, the action to demand check money and enforce old checks in the registration process is only possible against the check issuer

Keywords: sayadi check's, non-sayadi check's, judicial procedure, executive issuance.